
CORN: HENR: A ROY. MEDICINÆ DOCTOR.

[illegible]
23/10/10

MARTINI LANGE
MEDICINAE DOCTORIS CORONA-
TRANSYLVANIA

RUDIMENTA DOCTRINAE DE PESTE.

VIENNAE
APUD RUDOLPHUM GRAEFFER.
1784.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

EXCELLENTISSIMO

A C

ILLUSTRISSIMO DOMINO

SAMUELI LIBERO BARONI

DE

BRVCKENTHAL,

SAC. CAES. REG. ET APOST. MAI.

ACTVALI INTIMO STATVS

CONSILIARIO,

INSIG. ORD. S. STEPH. REG. APOST.

COMENDATORI,

PER MAGNVM PRINCIPATVM TRANSYLVANIAE PARTESQVE EIDEM REAPLICAT.

GVBERNATORI REGIO,

ET

EXCELSI REGII GVBERNII

PRAESIDI &c. &c.

OB

TOT ET TANTA

IN

CAESAREM PATRIAM

ET

ARTEM SALVTIFERAM

MERITA

HVNCCE LIBELLVM

SEQVE SIMVL TOTVM

IN

TESSERAM PIETATIS, ET VENERATIONIS

D. D. D.

humillimus

Author.

PRAEFATIO.

En, lector benevole! rudimenta doctrinæ de peſte methodo ſyſtematica adornata, manca quidem adhuc, omnia tamen primis lineis continentia, quæ de peſtilentia, omiſſis multis fabuloſis prœteritis temporibus laudata, jure notari merentur, & ad noſtra uſque tempora ab optimis in arte medica viris annotata ſunt. Occaſionem earum lucubrandarum mihi dedit Patria, ſitusque Patriæ cum affinibus terris turcicis vicinus, in quibus endemiam eſſe peſtem conſtat, adeoque inde per commercia facile in noſtras terras tranſportari poteſt dira hæc lues: quamvis aula noſtra benigniſſima per adornatas continuas excubias ſecundum lineus & quarantænam eæ a finibus noſtris

avertendæ ſtudeat. Etenim hoc ſolo ſæculo quoties in Tranſylvania dira hæc lues, maxima certo vitæ humanæ inimica, graſſata eſt! annotata legitur anno 1708, 1718, 1738, 1756, 1770, quæ vero ultima in primis incunabulis ob optimas ſeparationes locorum peſtilentialium ſat cito extincta eſt. Prima hujus ſæculi peſtis anni nempe 1708 occaſionem dedit medico Tranſylvano Koleſeri libellum conſcribere ſub titulo : Peſtis dacicæ ſcrutinium *1709. Hiſtoriam peſtis 1718, in qua 18088 homines Coronæ mortui ſunt, quondam apud nos Cel. phyſicus academiæque naturæ curioſor ſocius* Albrich *conſcripſit, & in manuſcripto reliquit, ex quo quædam notatu digna diagnoſin. morbi ſpectantia excerpſi, & ſparſim in hoc meo libello produxi. Epidemiam anni 1756 deſcripſit Cel. noſter* Chenot *elegantiſſimus de peſte ſcriptor.*

Cum

Cum mihi itaque ex academiis reduci vivendum esset in loco, ubi continuus pestis metus est, necessarium esse duxi, veram mihi de peste cognitionem, saltem theoreticam acquirere. Pervolvi igitur horis a praxi vacuis optimos de peste scriptores, quaeque mihi notatu digniora videbantur his pagellis ordine accuratim collegi, pestem in veras suas distinctas species divisi, quaeque vera de remediis adversus pestem dici possunt, conscripsi.

Huncce in proprium usum primo conscriptum libellum tibi nunc sisto lector benevole! sperans etiam aliis quidquam emolumenti ad acquicendam de peste accuratiorem cognitionem praestiturum fore, uti & ad ulterius enucleandam pestis doctrinam, praesertim naturae miasmatis pestilentialis, specificique contra eam remedii, respondentis notioni ejus-

dem

dem naturæ veræ; quæ, ut aperte fatear, hucusque ignota medicis mansit, causamque costituit, quare a peste correptorum tam pauci evadant.

Gratulabor mihi multum, si hocce libello quidquam ad salutem proximi contulero, lectorumque desiderio aliquatenus satisfecero.

Dabam Coronæ in Transylvania
1783 *die* 22 *Octobris.*

§. I.

Notio Pestis.

Pestis est summus gradus febrium omnium malignarum contagiosarum & epidemicarum cum bubonibus & Carbunculis.

§. II.

Enucleatio characterum, Pestis notionem ingredientium.

1. Omnem prorsus Pestem cum *febre* occurrere contendo, Symptomata ejus essen-

tialia ex capite de Diagnosi abunde id evincunt. Naturæ Conamen esse dicitur omnis febris, quo impura a puris separet & per consueta colatoria morbosum ex corpore humano educat, id quod in peste contingit vel expulsione per sudores, vel depositione per Bubones & Carbunculos, ut plurimum utrisque, *a)* nihilominus sæpe fere omnes peste correpti extinguuntur: superat enim ferocia mali tam naturæ, quam Medicamentorum vires, & mortem ita popularem inducit.

Diversa, major, minor est febris pro diversa miasmatis pestilentialis volatilitate, tenacitate, copia, benignitate, & malignitate, dispositione ac statu corporis, aere, epidemiis, nec non complicatione cum aliis morbis. Multifaria hinc etiam febris est. Si enim miasma pestilentiale migret in Corpus forte plethoricum, febris pestis erit inflammatoria,

---

a) Ideo pestis inter exanthematicas febres classificatur.

ria; si in corpus cum sanguine dissoluto rit putrida; si in debile, aquosum, irritabile, pallidum, molle, erit nervosa; si in corpus bile turgens, biliosa. Complicata erit febris, si harum febrium species aliquæ conjungantur. Complicatis frequentissima ex iis est pestis putrida nervosa, rarius inflammatoria vel biliosa. Hyeme sæpius est pestis inflammatoria, æstate prtrida; & autumno biliosa. Hyeme enim miasma pestilentiale mitius, sanguis densior, fibræ corporis strictiores; æstate vero volatilius, acrius maligniu & Humores a Calore in putredinem plus vergentes.

Duplex vero in peste occurrit febris, prior ortum ducit a stimulo & fermento miasmatis pestilentialis, & finitur sudore, vel eruptione bubonum ac Carbunculorum: altera febris est effectus prioris febris, inflammationis & suppurationis bubonum ac Carbunculorum, nec non residuæ quantitatis virus pestilentialis, quæ vel solummodo in sanguine hæret, vel simul etiam inflammationes

nes topicas; ut: capitis, pulmonum, ventriculi &c. causat. Succedit nonnunquam etiam pesti tertia febris, vera febris lenta.

Cæterum quoad typum febris pestilentialis: plerumque est continua quotidiana, vel tertiana, rarissime typum intermittentis servat. *a)* dolendum tamen, quod in morbo tam præcipiti, tantisque symptomatibus malis stipato semper febris ordo vix penitus observari possit.

2. *Pestem esse summum gradum febrium omnium malignarum* determinant duratio minor morbi, ut in aliis febribus malignis, vehementia major, lethalitas maxima

a) Chenot tractatus de peste p. 53. Mertens observ. Med. de febribus putridis, peste nonnullisque aliis morbis p. 102. Mackenzie in Philosoph. transact. 47. p. 384. ubi contendit sub initio morbi symptomata similia iis esse, quæ paroxismum febris tertianæ commitari solent & T. 54. p. 74. in progressu morbi vero semper versus vesperam exacerbari.

xima & contagium ſubtiliſſimum, quæ mala ſymptomata in nulla alia febre citius, frequentius, ac violentius, ut in peſte occurrunt. Tanta ſæpius mali ferocia exiſtit, ut intra tres, quatuor dies plurimos enecet; imo in peſte, quæ 1718 in Tranſylvania urbem Coronenſem cum ſuo diſtrictu caſtigavit intra viginti quatuor horas enecatos fuiſſe ægros refert Cl. *Albrich*, & in peſte Moſcovitica 1771 Cel. *Mertens*, altera die Cel. *Chenot* in epidemia Coronenſi anni 1756. *a)* Citius ſæpe moriuntur Homines, quam Medicamenta vim aliquam exercere poſſunt. Vix unum in furore peſtis Moſcoviticæ ex viginti quinque peſte correptis ſanatum eſſe annotavit Cel. *Mertens* & ſuo tempore *Sydenhamus*. *b)*

2. Præprimis materia ſeveræ indagationis digna eſt exiſtentia *Contagii*, & ejus

a) Albrich in manuſcript: Mertens. L. C. p. 101. Chenot. L. C.

b) Sydenh. opera omnia 1. C. de peſte. Mertens L. C. p. 109.

ejus modi, a cujus cognitione vera ſalus vel interitus totarum regionum pendet. Id circo a longo jam tempore in utramque partem a doctis viris diſputatum eſt, ita, ut aliqui omne contagium negarent, a) alii contra firmiter idem defenderent, diverſos tamen modos contagii proponerent. Poſt multa circa hanc rem arduam inſtituta obſervata evidenter nunc patet exiſtere in peſte verum contagium in alios transferendum per hominem morboſum, vel ſanum miasma peſtiferum exhalantem, vel fomitem, cui ſub tenuiſſimi halitus ſpecie adhæret. In partiali tantum atmosphæra horum corporum continetur contagium, & inde ſub tenuiſſimi halitus ſpecie per vaſa cutis reſorbentia, nares, ſalivam, cibos, inſpirationem corpora humana intrat, & in diſpoſitis peſtem producit. Per liberam minime propagatus, nam ſi in atmosphæra univerſali hæreret morbi cauſa, omnes ejusdem regionis, ſaltem loci incolæ

a) Contagium peſtis negant Chicoineau, Soulier, Verny, & Pye.

læ cujuscunque conditionis indiſcriminatim peſte affici deberent, quod in pluribus morbis epidemicis accidere notum eſt; ſed hoc non contingit, imo omnes, in eadem regione vel urbe viventes, ſi a communicatione qualicunque cum peſtiferis perſonis vel rebus abſtinent, a peſte immunes remanent, quod remedium prophylacticum præter bonum vivendi genus, & fugam in pagos, noſtris adhuc diebus peregrinis chriſtianis in urbibus Turcicis habitantibus peſte furente unicum eſſe ſolet.

Quæſitum porro eſt, quis ille fomes aptus ſit pro recipiendo & propagando miasmate peſtilentiali? non me errare credo, ſi contendam adeſſe tantum res poroſas, & molles; ut veſtes, lanam, telas lineas, præſertim ſaponem expertas, goſſypium, cannabim, chartam, animalium plumas, pilos & pelles; quæ res rurſus pro ſua qualitate externa plus vel minus evadunt contagioſa. Ita goſſypium, pelles, ſericum, lana, panni intimius recipiunt, ac arctius fovent miasma,

quam cannabis, linum, tela linea, coria, papyrus. Eorum vis contagiosa acuitur, si calefiant; calore enim miasma pestilentiale volatilius fit. Ideo res nominatæ facilius inficiunt hominem corpore sudante vel febricitante, quam humoribus temperatis existentem; ideo hyeme difficilius inficiunt, quam æstate; ideo homo peste laborans sudans alium citius inficit, quam si non sudaret; contagium pariter metuendum tantum a rebus, quæ magis in quotidiano usu fuere, non vero a talibus, quæ solummodo in domicilio ægri asservabantur. De multis aliis inanis spargitur contagii metus, quamvis non solum nonnullis antiquis, verum etiam recentioribus autoribus verosimile visum sit corpora etiam dura, ut corallia, metalla, nummos, ova, panem, gummata, coffeam, triticum, poma, ligna, ceram, saccharum, mel, pisces salitos, nec non olea, fluidaque omnia pestis contagium recipere, & eo alios inficere valere. Sic inter alia nuperrima legitur in Collect. Berol. Tom. VI. Observatio pestis communicatæ per corallia

&

& nummos aureos. At ſedula obſervatorum attentio hanc contagii nimis magnam extenſionem facile dilucidabit. Adhærere quidem poſſe miasma peſtilentiale levi ſuperficiei corporum durorum concedo, nihilominus tamen iis peſtis propagari non poteſt, quia ab aere, & ſolis calore facile difflatur, ideoque hæc corpora purificantur. Et pone data occaſione contagium ex certo loco infecto cum coralliis, nummis, & ejusmodi corporibus duris in alium adductum fuiſſe; ergo ibi non ſola exſtitere corallia, adfuerunt etiam res molles, vel homines ipſi, qui contagium transportarunt, ſicuti in epidemia tranſylvanica anni 1770 falſo fama ſpargebatur peſtem per ſola corallia a Militibus in finibus Tranſylvaniæ ex domo infecta aufferta in aliquot pagos Siculicos eſſe translatam, ubi tamen etiam alias res molles abſtulerant, coralliaque ipſa filo, & cingulo linteo annexa fuerant.

Exiſtit vero quartus adhuc contagii modus, nempe per aerem, ſeu vehiculum

effluviis contagiosis refertum. Contingit hoc, si atmosphera ægri alium alluat, vel si in Domicilio aer inclusus & multis exhalationibus pestiferorum inquinatus fuerit; imo contendunt *Sydenhamus*, *Swietenius*, *Mertens* aliique fide digni autores *a*) a pestiferis multis insepultis aerem liberum pestiferum, eumque in viciniis locorum, ubi plura cadavera hominum peste mortuorum insepulta putrescunt absque fomite, vel personali consortio contagiosum fieri posse; sed aer contagium non procul defert, & quamprimum eidem libera Communicatio cum atmosphæra conceditur, hæc effluvia dispersa & divisa virus suum perdunt. *b*)

4.

---

a) Sydenham t. 1mo.
Swietenius commentarii in Herman.
Boerhaave Tom. V.
Mertens pag. 114.

b) Ideo in urbe peste mulctata secure in viis & plateis ambulare posse compertum est, & mihi narratum a fide dignis viris in aleis & an-

4. *Epidemica* dicitur peſtis, quia multos in eadem urbe vel regione quodam tempore invadit; nonnunquam in quibusdam locis adeo ſe extendit peſtis, ita, ut paucæ familiæ ab ea liberæ maneant.

5. *Bubones* ſunt tumores inflammatorii & ſuppuratorii locorum glanduloſorum. Hinc oriuntur in inguine, ſub axillis, pone aures, & ſub maxillis, quorum frequentiſſimi inguinales, dein axillares, rariſſimique pone aures. Prodeunt ſæpe ſine ulla ægritudine ante ingreſ-

---

anterioribus ædium partibus, ipſis in domiciliis interioribus peſtiferos continentium bene perflatis, nullum adeſſe contagii metum imo experientia multiplici edocti obſervatores contendunt absque noxa domos, ubi ægri jacebant ad diſtans intrare potuiſſe, dummodo novo aere domicilium renovatum fuerit, & ægros vel res infectas non tetigiſſent ipſi: ægrorum enim & rerum infectarum contactus, nec non exhalationes concertratæ tantum inficiunt.

greſſum morbi, interdum cum aliis ſymptomatibus, nonnunquam paulo poſt, & conſtituunt veram peſtis criſin. In peſte Coronenſi anni 1718 erupuere in nonnullis prima vel ſecunda die cum ſudore tanta cum euphoria, ut quarto vel ſeptimo die ægri ſurrexerint e lecto. Quam plurimum tamen ſecundo, vel tertio die prodeunt, raro quarto. Nonnulli, quod frequentiſſimum eſt in nominata epidemia unicum tantum habuere bubonem in inguine, vel ſub axillis, alii in utraque parte inguinum vel axillarum, alii porro in uno eodemque inguine duos, alii denique in toto corpore modo tres, modo quatuor, & rurſus aliqui vel ſolos bubones vel anthracibus conjunctos, ſæpius quoque apparent bubones ſub axillis & inguine ejusdem lateris, rarius in utroque inguine, & rariſſime in utraque axilla. Annotante Cel. Mertens (L. C. p. 104) proditurum fore bubonem indicant glandulæ cujusdam dolor & tumor, qui tandem vario modo creſcit a magnitudine piſi, usque ad pugni volumen.

Bubo peſtilentialis exortus jam vel abit in gangrænam, vel tranſit in ſuppurationem, qui frequentiſſimus morbi exitus ſalutaris, raro ſeptimo nonoque die plerumque ad 14 — 20 diem contingit, vel quod rarius, mutatur in Scyrhum, quem in ſe ipſo expertus eſt *Chenot.* *a*) vel Diſcutitur ſubſequente ac concomitante largiſſimo ſudore, *b*) aut alvo vel urina purulenta absque noxa, cum ægri levamine. Nonnunquam cum damno regurgitat ad alias diverſas partes bubo diſcuſſus: in talibus plerumque ſucceſſere ophtalmiæ, tumores colli, peripneumoniæ, phreneſes, Carus, convulſiones, prout nempe retrogreſſa materies hanc illamve partem occupaverit, petechiæ & mors. *c*) Interdum bubo ex uno

---

a) Chenot L. C. pag. 16. Mertens Loco cit. pag. 139.

b) Daver in relatione de peſte Aleppenſi, quæ excuſſa in philoſ. tranſact. vol. 53. p. 39. Albrich L. C. Sudorem illam frequentius in ſtatu ac decremento apud ægros Cel. Daver vidit.

c) Albrich L. C. chenot. p. 78.

uno loco in alium migravit in Epidemia Coronensi anni 1718, ut ex inguine in axillas sæpe tertio — septimo, imo decimo quarto die: quod vero malum erat.

6. Carbunculi sunt furunculi maligni celerrime in gangrænam abeuntes. *a*)

Prægressa febre nunc majore, nunc minore plerumque die secundo, tertio, vel quarto conspiciuntur in omnibus partibus musculosis. Ut plurimum tamen truncum & artus infestant, rarissime extremum pedem vel manum. Visi sunt in Epidemia Coronensi anni 1718 in vertice capitis, super musculum temporalem, in facie, cervice, collo, thorace, super scrobiculum cordis, sub umbilico, in infimo ventre, super scapulas, in lumbis, clunibus, labiis vulvæ, extremitatibus ac digitis extremis, ut & interne in collo vesicæ urinariæ, imo in bubonibus ipsis, quod annotavit etiam cel. *chenot* & *Mer-*

c) Richters Anfangsgründe der Wundarzney-kunst. *T.* 1. p. 137.

Mertens. Præter loca memorata in mamma & lingua; prope tendinem Achillis, ſub poplitibus & capillata capitis parte eosdem obſervavit cel. chenot (L. C. p. 83.) Sunt vero carbunculi vel ſoli vel cum bubonibus vel petechiis juncti. Nunquam tamen citius bubonibus, ſed ſemper ſerius prodeunt, nonnunquam etiam absque bubonibus. *a)* Ut plurimum tempeſtate fervida Junio, Julio, & Auguſto animadvertuntur, rariores ſunt autumno vergente, Hyeme, & initio veris, ſparſim tamen hic illic videntur. *b)*

Ratione numeri carbunculi in eodem ſubjecto ſunt modo unus, modo plures, in Epidemia Coronenſi anni 1718. in ſudore apparebant ſeptem, in vetula quindecim, in infante viginti quatuor. *Chenot* numeravit in ægro duodecim. Nimia tamen bubonum & carbunculorum copia ſuſpecta ſemper eſt, conſtat enim ob inflammationem, dolorem & ardorem in-

a) Mertens Loco. C. 106.
b) Chenot. L. C. p. 83.

intolerabilem aliquos ex febre ſympto-matica adhuc interiiſſe.

An pariter Carbunculi vere critici, uti bubones dici poſſint, res altioris quæſtionis eſt. Negant id *Sydenhamus*, *Schreiber* & *Mertens*. a) Contendendo carbunculos & petechias mere ſymptomata eſſe denotantia ſolutionem Humorum putridiſſimam, maximamque acrimoniam, hinc quo frequentius bubones, & rarius carbunculi accedunt, eo mitios peſtis eſt, & periculoſior, quo plures vel majores adſunt carbunculi.

Celerrime tranſeunt in gangrænam, tuncque pars mortua ſeparatur, ut plurimum nono vel decimo quarto die a carne ſana. Manet dein ulcus pro diverſa ratione corporis diverſum in hoc facilius in illo difficilius ſanandum. Notus mihi caſus eſt in cuprario ex Epide-

mia

---

a) Sydenham L. C. Schreiber obſervata & cogitata de peſte p. 41. Mertens L. C. p. 110.

mia coronensi anni 1756, in quo remansit fistula æterna.

§. 3.

Verum enimvero non omnimodo constantes in omni peste sunt recensiti hi notionis characteres, neque ex ipsis formari definitio logica potest: contraria enim interdum quædam de hoc vel illo pestis charactere in hoc vel altero subjecto proferri possunt, quæ inconstantia occasionem sæpius medicis dedit ad summas dimmicationes & discrepantias, an præsens morbus vera pestis sit vel tantum febris maligna? enarrabo itaque ea sincere, quæ experientia de ea docuit.

1. Non defuere autores magni certe nominis, qui *absque omni febre* pestes statuerunt. Sufficit ex iis proferre *Rivinum*, *Diemerbroeckium*, & *chicoinau*. a)

Horum

---

a) *Rivinus* de peste Lipsiensi 1680. *Diomerbroek* de peste Neomagensi 1637. *Cnicoinau*

Horum virorum de peste optime meritorum assertum quod naturalem intertum invenerint pulsum in dubium plane non vocabo: sed ex pulsu tardiori quomodo concludi potest nullam adesse febrem? cum sæpe in febribus putridis malignis etiam pulsus naturalis, imo naturali tardior adsit; an quis hoc præsente pulsu in febribus putridis nomen febris ipso jure eis quoque denegabit? adde propositiones, an recensiti autores omni ab initio morbi die aliquoties pulsum maxime variantem recte exploraverint, & annon ex unica exploratione ad totum morbi decursum extensionem fecerint, dum pulsus e contrario in initio celer erat, dein vero debilis factus fuerit? tertio ipse *Sydenhamus a)* qui pestes absque febre etiam statuit; suscipit in talibus ægris rigorem ac horrorem leviusculum præcedisse, quomodo ergo vir expertissimus sibi contradicere, & pestes absque

---

nau relation de la peste de Marseille. 1720.

a) *Sydenham* opera omnia R. I. pag. 65.

que febre contendere poteſt, cum rigor febris ſit initium? denique conſiderari debet, cum omnis bubo ſit morbi criſis, an criſis absque minima ſaltem perturbatione pulſus, adeoque febre in benigna etiam peſte contingere poſſit? manet igitur ſententia illæſa, in omni peſte adeſſe febrem, in hac magnam, in illa minorem, inque alia leviſſimam ab ægro fere non perceptibilem.

2. Non ſemper adeo *lethalem* eſſe peſtem, uti præcedenti paragrapho annotavi experientia multiplici compertum eſt; nonnunquam enim, præſertim declinante morbo, nec non tempeſtate Hyemali frigida pauci afficiuntur, & pauci moriuntur, vel pauciores ſeriusque, ut in nonnullis malignis putridis interdum accidiſſe notum eſt.

3. Cel. *Mackenzie* ſæpius eo tempore, ex quo ipſe in Oriente commoratus eſt, nempe per viginti quatuor annos, tam *ſporadice* quam *epidemice* graſſatam eſſe peſtem Conſtantinopoli, Smyrnæ & cæt.

 typis

typis evulgavit. Ideo contendit etiam peſtem in Europa vehementius graſſari, quam in Turcia. *o)*

4 Absque *contagio* ſeu ex cauſa interna ſenſim evoluta peſtem quoque oriri præſertim in Dominio Turcico, res eſt, quæ nulla demonſtratione eget.

5. Moriuntur ſæpe ægri absque *bubonibus & carburculis*, ſolummodo cum vel absque etiam *petechiis*, id quod in maximo gradu peſtis contingit, ubi nempe vires naturæ a virulentia peſtilentiali plane oppreſſæ reagere nil poſſunt, adeoque miasma nulla ratione expellere, & ita ſuccumbere debent. *b)* Sciendum tamen etiam eſt, dari bubones extra peſtem in aliis febribus malignis, Lue vene-

---

a) *Mackenzie* in Philoſ. transact. T. 47. p. 384.

b) *Ruſſel* de peſte Aleppenſi, *Chenot.* L. C. *Roſenſtein* tal om peſton p. 6. *Mertens* L. C. pag. 109. & 132.

nerea, Scorbuto. *a*) Non minus carbunculi occurrunt in putridis. *b*) Hinc bubo & carbunculus cum febre ſola non conſtituunt peſtem. Sic etiam parolides in morbillis & ſcarlatina ſæpe ipſe vidi preſente febre nunc majore nunc minore.

§. 4.

Cum itaque conſtantes in omni peſte characteres enumerati non ſint, & ſinguli etiam in aliis morbis inveniantur, ergo officium prudentis Medici erit data

---

a) *Chenot* L. C. pag. *Puppelbaum* diſſert: de febre maligna Götting. 1743. *Zimmermann* Von der Erfahrung. T. 2. Grant. Beobachtungen über die anſteckende faulichte Fieber. p. 13.

b) *Sauvages* Noſologia T. 1. p. 417, uti & Grant Beobachtungen über die Fieber. p. 528. memorabilem caſum narrat febris malignæ cum carbunculis.

occaſione ex ſymptomatibus collective ſumptis peſtis definitionem componere. Præ aliis vero optimum indicium ejus exhibent bubones & carbunculi cum ſummo infectionis gradu eorum cum quibus commercium eſt.

§. 5.

De cauſa peſtis proxima ſeu miasmate peſtilentiali.

Proximum eſt, ut inquiram, quidquid ſit, quod peſtem producat, ubi hoc contingat, & quomodo? producit peſtem miasma peſtilentiale, miasma ſpecificum uti varioloſum, ſubtiliſſimum & deterrimum omnium miasmatum in rerum natura exiſtentium, natales ſuos ubique locorum habens; modo in aliqua urbe magna populoſa concurrant cauſæ ejus communes. Falſa igitur ſententia quam plurimorum autorum eſt, qua ejus patriam ſolummodo in Ægypto vel Æthyopia, vel alibi quærere & inde ſemper ſolo contagio mediante fomite in noſtras re-

regiones perducere voluere. Confirmant idem peſtes in Europa absque contagio enatæ, quæ potiſſimum ſuſcitantur, ſi copioſæ urbes diu maxima annonæ penuria, longisque obſidionibus gravibus premantur, præſertim ſi accedat aër humidus calidus. Quoniam vero tantæ calamitates in Europa rariſſime contingunt, ut plurimum in Europa peſtes oriuntur ex fomite infecto ad nos translato ex regionibus Dominii Turcici, in quo quotannis omnes cauſæ peſtis concurrunt. Nec in Dominio Turcico unica ſola urbs dici patria peſtis poteſt. In omni copioſa eiusdem urbe ut Conſtantinopoli, Smyrnæ, Adrianopoli, Alexandriæ &c. ſemper adeſt abundans cauſa, & pabulum mali, & ibi ex proprio ſeminio interno evolvi ſolet, pro diverſitate locorum tantum hic vel illic ſævior vel levior occurrens. *a)* Ita cæteris paribus ſævius graſſatur peſtis in Alexandria in

 Ægyp-

---

a) Ideo rarior & mitior eſt peſtis in pagis Turciæ, præſertim in illis qui parum commercii cum aliis habent.

Ægypto, quia hæc urbs magna præter causas memorandas multis paludibus circumcincta simul est, adeoque pestis virrulentis exhalationibus eorum putridis multum ibi exaltatur; quamobrem nonnulli Alexandriam pestis patriam apellaverunt. Endemia hinc in terris Turcicis esse solet pestis, præsertim ob triste fatum Mahomedanum.

His præmissis iure statui potest pestem duplici via oriri, nempe 1. ex causa interna sensim evoluta, uti vulgo in Turcia & nonnunquam apud nos in longis obsidionibus contingit, vel 2. contagio, ubi nempe hoc venenum varia supra indicata ratione ad alios translatum humoribus corporis humani communicatum fermentativo modo febrem incendit, & ita singula pestis symptomata producit.

Quid iam in Dominio Turcico ansam det generandi miasmatis pestilentialis, an ex inundationibus Nili in Ægypto producatur, & solum inde in alias regiones Turcicas contagio propagetur, vel aliunde? a longo tempore ab

au-

autoribus quæſitum eſt. Multas ſufficientes ego habeo rationes, ut ponam ejus cauſam in humorum corruptela exorta ex miſerrimo vitæ genere inter plebejos, penuria multa, fame, cibis cacochymicis, & immunditie, accedente climate calilido regionum orientalium. Conſentiunt mecum obſervatores, qui in Turcia ad eruendas eius ortus rationes omnem navarunt operam. Inter alias memorabiles obſervationes de peſtis ortu mihi quoque communicavit optimus meus amicus Boruſſus natu Cel. *Renzing* quondam Archiater Principis Tartariæ, qui per multos annos in terris Turcicis Conſtanſtantinopoli, Ægypto, Alexandriæ, Smyrnæ & cæt. medicinam exercuit. Obſervavit ipſe plebejos in toto terrarum orbe ob eſculentorum caritatem, ingentem eorum paupertatem, & egenorum a die in diem miſere victum quærentium copiam nullibi tam miſere vivere quam in Turcia, & inter alia Conſtantinopoli. Solent, ait ipſe porro, multi pauperrimorum in ſocietate in conclavibus anguſtis profundis cellisque humidis ha-

bitare, adeoque exhalationes proprias putridas imbibere rurſus, ſtramine putreſcente cumbere, & olivis ſæpe ſemiputridis, cepa, ovis piſcium rancidis (Caviar ibi dictis) piſcis ſalitis, oleo copioſo & pane aquoſo acido non ſatis cocto nutriri. a) Domicilia interna Turciæ incolarum a nimis frequenti uſu balneorum ſunt ſemper humida; ignem ſolis carbonibus absque fornacibus parant. neque frigeant, ſolent multi nocte vaſa carbonibus accenſis repleta ſupponere ſtragulis, eorumque fumum calidum inhalare, accedit, quod Conſtantinopoli ædes ſint altæ, & plateæ auguſtæ; ſtagnare ergo aër exhalationibus variis repletus in domiciliis ſemper debet, quia vento non diſpelli poteſt, accedunt in Ægypto exhalationes putridæ effuſi Nili, in aliis vero provinciis maris, aërisque frequentes mutationes. Multum quoque damni parere debet Conſtantinopoli portus juxta urbem ſitus, in quem omnia cada-

---

a) Græci et Armenæ potiſſimum amant ova piſcium, Cepam, olea.

davera ſanguinem animalium mactatorum aliaque fætida iniiciunt urbis incolæ, quæ ibi putreſcunt & ſæpe tempeſtate placida ventis carente magnam urbis partem vehementiſſimo fætore implent quia animis parvo rivulo in portum influente non ſatis renovatur portus: adeoque aqua hæterogeneis rebus gravida ſtagnat ibidem & putrida fit.

Accedit, quod aqua omnis potulenta valde vappida, & mala Conſtantinopoli ſit. Hinc Conſtantinopolis aliæque urbes præſertim autumno, Hyeme & vere craſſis nebulis mane & veſpere obteguntur. Ex his ennarratis natam humorum corruptionem eo magis promovere debet omiſſio uſus vini, quod Turcæ ex lege, & Græci plurimi ex avaritia & inopia non bibunt, nec non ieiunia anniverſaria Turcarum ex lege per tempus lunare obſervanda, ubi ab oriente uſque ad occaſum ſolis plane nil ori ingerunt.

Materia itaque, ex qua in Turcia præparatur miasma pestilentiale potissimum humorum corruptionem involvere videtur, quia ex caufis oritur, quæ humorum degenerationem efficiunt, quia miasma peſtilentiale jam exiſtens a cauſis putredinem producentibus exaltatur, & quia phænomena in peſte occurrentia quam plurimum ſanguinis diſſolutionem indicant, inde plurimæ peſtes ſunt plus, minus putridæ indolis, ideo in Turcia etiam peſtis potiſſimum inter plebejos graſſatur, rarius divitem aggreditur. a)

His rite inter ſe perpenſis miasma peſtilentiale definiri poteſt, quod ſit tenuiſſimum alcali ſanguinis naturalem Craſin

---

a) Multum quoque favet huic theoriæ autor in libello, qui Yverduni 1779. prodiit ſub titulo, della peſte di Conſtantinopoli del 1778 oſſervazioni ſulla medeſima e rifleſſioni del' autore, et optimus meus amicus. Cel. *Ferro.* Von der Anſteckung der epidemiſchen Krankheit und beſonders der Peſt 1782. Leipzig.

ſin diſſolvens & deſtruens eumque ad phlogoſes & gangrænas peſſimas efficiendas diſponens. Potiſſimum vero in ſyſtema nervoſum vim ſuam exercere videtur; a) demonſtrant idem phænomena in peſte occurentia, qualia ſunt: ſubita virium proſtratio, pulſus ſine inſigni celeritate, imbecillitas, vertigo, temulentia, dolor, anxietates, vomitus materiæ æruginoſæ, deliria, ſtupor, palpitationes cordis, animi deliquia tremor, urinæ pallor aliaque copioſa ſymptomata nervoſa, quæ certe corruptioni humorum non contribues, potius labefactato influxui ſpirituum vitalium, in primo enim ſaltem impetu nulla humorum corruptio proditur, imo adeſt in nonnullis inflammatoria ſanguinis viſcoſitas.

Hoc miasma jam in corpus illatum in nonnullis prima adhuc die, in aliis ſerius peſtem producit ſecundum diverſam

---

a) *Mead* de peſte, chicoinau L. C. p. 75 *Pringle.* Von den Krankheiten einer Armee p. 377. *Chenot.* L. C. p. 42.

ſam ſuam volatilitatem, copiam & malignitatem & imprimis corporis diſpoſitionem, non ultra ſeptem vero dies delituiſſe in corpore humano experientia ſuffultus refert Cel. *Chenot a)* hinc tempus, per quod ſecludantur homines in finibus Dominio Turcici ad 15 - 20 dies reſtringi poſſe concludit Cel. *Roſenſtein* Abbrevianda ergo nimis longa quarantæna, quæ noſtris regionibus plus detrimenti hucusque commercio fracto attulit, quam ipſa peſtis. *b)*

Virus peſtilentiale, uti filum varioloſum activum manet per longum tempus.

---

a) *Chenot* L. C. p. 204. *Roſenſtein* L. C. p. 16.

b) Quapropter non ſatis laudibus efferre poſſum optimi noſtri principis *Joſephi Secundi* nova circa quarantænam in finibus noſtris continuo adornatam anno 1782. publici juris facta Inſtituta; ſecundum quæ hominibus ex regionibus ipſis Turcicis ad nos

pus. Apud Cel. *Chenot.* Purificationis Miniſter Ciſtam, quæ ſuppellectilem ex fa-

---

nos advenientibus per ſeptem dies in finibus pro purificatione morandum fuit, ex Walachia & Moldavia vero peregrinantibus ſine mora via libera in noſtrum territorium patuit exceptis mercibus, quæ per conſuetum tempus ibi aſſervabantur. Tota Tranſylvania hujus cæſarei mandati publicationis diem pro initio futuræ ſalutis & adipiſcendarum divitiarum, commercio nunc libero facto, jubilans ſalutavit. Nec video ego cur ultra 7 ad 10 dies homines ex dominio Turcico advolantes in Quarantæna 40 dierum aſſervari debeant, quum conſtet 1*mo.* Non ſemper peſtem ex dominio Turcico ad nos venire, 2*do* ipſam peſtem in Valachia & Moldavia nobis vicina quoque ita raram eſſe uti in Tranſylvania; preſentem vero ibi peſtem ſemper ad nos pariter propagari, quamvis per 6 ſeptimanas homines in finibus Tranſylvanii includantur: vidi enim ipſe ſæpe, vidit Chenot, viderunt & multi alii plenariam purificationem rerum infectarum im-

familia peſte extincta reſiduam aliquot menſes recondiderat, horis antemeridianis ape-

---

impoſſibilem eſſe: ergo favente aere, aliisque cauſis prædiſponentibus per ipſam quarantænam peſtis in noſtras terras introduci poteſt. Adde quod paupertas de die in diem in Tranſylvania creſcens noſtras incolas in regiones Turcicas commercii cauſa peregrinari cieat; multi vero pauperrimorum quarantænam adeo longam ſervare non poſſunt, plus enim ibi conſumerent quam itinere nacti ſunt; ideo per tramites occultas cum mercibus in Tranſylvaniam intrare coacti ſunt, ſi vivere volunt. Quarantæna itaque longior peſtem non plus a finibus noſtris arcet breviori; imo probatis præmiſſis contendere poſſum, quod tantum furente peſte progreſſum ejus celeriorem impediat; quia maxima hominum pars preſertim opulentiorum quarantænam ſervat, & regiones noſtras depauperat. Eſt enim Quarantæna continua optimum auxilium pro divitandis ſolis mercatoribus in ſocietate mercantibus, quibus opifex pauper impenſa & tempus longæ quarantænæ timens

aperiens in peſtem incidit, Cl. *Stocker* apud Cel. *Chenot* Budæ integre poſt luem extinctam anno nempe 1714 eandem reſuſcitatam eſſe hac occaſione refert: Mura-

---

timens merces pretio ipſis lubenti dare coactus eſt.

Ex omnibus his præmiſſis demonſtrante id quotidiana experientia liquet res impeſtatas nunquam inficere, niſi cauſæ externæ, aeris nempe mala conſtitutio, fames, ac peculiaris corporum diſpoſitio ſimul adſint. Alias enim Tranſylvania, alias Hungaria continuo a peſte devoraretur plena nimirum ſemper rebus ex Turcia clam allatis, etiam ex urbibus peſte infectis. Ad quid ergo longa quarantæna? ſi enim cauſæ externæ in Regione adſint vel minima fames mox peſtem excitabit nulla mora ſervata, cujus introitum nec vigiliæ denegabunt quidem; ſi vero cauſæ externæ nullæ adſint qualiscumque innocens manebit, uti id quotidiana nos docet obſervatio: adde quod Turcæ omnes febres acutas peſtis nomine appellant & vicinas regiones falſo rumore terrefaciant,

rarius bubonem ſuppurantem gerens linteum pure madidum in muro propriæ domus recondiderat, adačtoque ligneo cuneo foramen obturaverat; poſt anni ſpatium, dum ſuam domum dealbaret, a vana ſimul & funeſta motus curioſitate cuneum extraxit, paulo poſt obiit totamque ejus familiam peſtis indubiis ſignata indiciis ſucceſſive abſumpſit ſine ulteriori ſequela. Nec non Cel. *Erndtel* caſum adducit: ubi uxor aurigæ culcitras abſtulit, quibus ante annum peſte mortui incubuerant, & peſte correpta eſt. *a*) ſtatuendum vero idem eſt tunc tantum, quando miasma peſtilentiale incluſum, & ab omni aeris aditu orbatum fuerit. Accedente vero aere libero purificantur hæ res, vimque inficiendi amittunt. Hinc illæ tantum merces infectæ ex

hinc nuncia de peſte ex Valachia & Turcia ut plurimum falſa ſunt præſertim dum ea ſemper a mercatoribus afferantur qui nullam morbi notitiam habent, boni enim hisce in locis medici vel nulli vel certo rariſſimi ſunt.

a) *Erndtel* Varſavia phyſice illuſtrata p. 171.

ex Turcia ad nos allatæ nobis erunt contagiosæ, quæ bene fuerunt obtectæ, clausæ, vel quæ infectis pro usu quotidiano inservierunt.

Peste in epidemia coronensi 1718 bis terve aliqui corripiebantur: *Diemerbroeck & Russel a)* variis observationibus cognoverunt eundem morbum aliquoties ægros invasisse; *Mackenzie b)* plures vidit, qui peste aliquoties tentati fuere & græcum quendam, qui nosocomii cujusdam curam habebat decima quarta vice peste laborare & tandem ea mori. Famulus *Chenoti c)* ter pestem expertus est. Eademque epidemia peste mortuus est vir 35 annorum intra triduum, qui 1738 feliciter pestem superaverat. Et

---

a) *Diemerbroeck* L. C. *Russel* the natural history of *Aleppo* p. 225.

b) *Mackenzie* philosoph rransact. P. L. IV. p. 69.

c) *Chenot* L. C. 49-50.

Cel. *Mertens* narrat. quod in epidemia mofcovitica anni 1771 medicus cum chirurgis pefte aliquoties tentatus, fudoribus criticis cito ab ea fit liberatus *a)*. Ex his recenfitis fatis fuperque patet fcopo prophylactico inoculationem a cl. *Wefpremi* nuper rurfus propofitam nil juvare, imo periculofam effe *b)*.

Magnam intercedere cognationem inter peftem & variolas jam cognovit *Verny*, *Schreiber & Mertens c)*. Utriusque enim morbi caufa eft miafma fpecificum contagio propagandum, uterque morbus orditur dolore capitis, Dorfi, abdominis, lamborum, vomitu; fingulis prodeunt proprii tumores, in pefte bubones, in variolis puftulæ peculiaris & determinatæ

---

a) *Mertens* L. C. p. 94.

b) *Wefpremi* tentamen de pefte inocculanda. London. 1755.

c) *Verny* Dr. de la pefte p. 286. *Schreiber* L. C. p. 45. *Mertens* L. C.

natæ formæ, quibus egreſſis remittunt priora ſymptomata, & ſi bona ſuppuratio ſuccedit ex utroque morbo ægri evadunt; dein ſolemnes utrique morbo ſunt petechiæ, uno tempore minus, alio plus inficiunt, imo nonnullos plane non tangunt, eademque ratione curantur bini morbi. Junctis his affinitatibus tamen differentia quædam intercedit inter peſtem & variolas. Variolis nempe homo plus ſemel non corripitur, peſte ſæpius, nec adeo periculoſæ ſunt, uti peſtis, febrisquæ in variolis plerumque intenſior eſt, quam in peſte; præterea variolæ in Europa ſunt Endemicæ, certis annis regnant, plus infantes inficiunt: peſtis vero apud nos plerumque ex Turcia translatitia, indeterminato tempore oritur & ſine discrimine omnes aggreditur. Denique variolæ plurimæ ſunt inflammatoriæ naturæ, peſtes putridæ.

§. 6.

De caufis peftis remotis, nempe contagio, difpofitione corporis & aere.

Ut jam miasma peftilentiale corpus humanum inficere valeat pefte, concurrere debet:

1. Contagium *a)* & præprimis:

2. *Prædifponens in corpore humano caufa* ad affumendum, & affimilandum miafma peftilentiale cum humoribus noftris & ad producendum morbum contagiofum, feu ut *Sydenhamus* *a*) loqui amat;

---

a) Quia apud nos utplurimum peftis contagio excitatur & propagatur, hinc in hocce libello femper de pefte ita agam, quatenus ex contagio ortum habet, reliqua, quæ peftem ex fola caufa interna natam concernunt, facile inde erui poffunt.

b) *Sydenh.* L. C. p. 64. *Swieten* t. v. p. 152. in Comment.

amat: peſte corripiendus humores habere debet paratos ad afflatum excipiendum refertos. Ideo non omnis homo verſans inter infectionis cauſas afficitur peſte. Sunt annotante Cel. *Chenot* L. C. p. 34. aliisque autoribus, qui diu noctuque inter peſtiferos verſantur, & profecto miasmate inquinantur, ab hoc morbo interdum per hebdomadas & menſes immunes. Videtur in talibus hominibus cauſa prædisponente carentibus hoc miaſma in corpore humano ſine ullo, aut ſaltem perceptibili ſanitatis detrimento aliquamdiu delitescere poſſe, cum humoribus innocue circumduci & per tranſpirationem inſenſibilem educi ſenſim, alios enim diſpoſitos hi inficere poſſunt peſte.

Horum aſſertorum multa ſparſim in obſervatoribus exempla legi poſſunt. Ita *Chicoinau* (L. C.) absque noxa peſtifero ſedet ad lectum; apud *Schreiber* (L. C. p. 8.) mulier marito lue peſtis contaminato in eodem lecto per omnem morbi decurſum impune adcubuit: imo

filia ejus cum carbone die morbi quinto obiens maniaca matrem momordit ad pectus, vulnus ſanabatur, & mater manſit ſana. Cel. *Mertens* (L. C. p. 121.) Adfert caſum, ubi mulier cum octo liberis & duabus fæminis in unico domicilio habitavit, omnes, ea & puero ſex menſium exceptis, moriebantur, & per 48 horas inſepultæ in domo manebant, manſit mulier in ea domo, oſculata eſt mortuos, & tamen peſte infecta non eſt. Ab aliis hominibus patet, eos peſte necatorum veſtes absque noxa induiſſe; quales caſus mihi noti ſunt ex epidemia tranſylvanica anni 1770.

Cel. Daver a) hiſtoriam narrat, ubi nutrix infantis quinque menſium peſte correpta usque ad mortem fere infanti proprio ubera præbuit, qui tamen ipſe contagio affectus non eſt. Idem quid nos obſervavit

a) *Daver* philoſ. transact, vol. 53. p. 39. *Schreiber* L. C. p. 10.

vavit Cl. *Albrich* in epidemia Coronensi anni 1718. Imo tunc viciſſim infans ſugens peſte corripiebatur, & evaſit, mater vero ſana manſit. Varia etiam exempla Cl. *Daver* puerperarum innotuere, quæ fœtus peſte correptos in lucem ediderunt, licet matres ipſæ ab hoc morbo liberæ eſſent.

Diverſa vero rurſus hæc corporis diſpoſitio pro ſingulari corporis conſtitutione manet: in uno ſubjecto major, in altero minor eſt. Ideo iſte citius, tarduis, levius, gravius alius inficitur & necatur. Hinc in diſpoſito cito leve contagium magnum fermentum febrem & mortem promovebit; non diſpoſitus a majori non afficietur, uti ſcintilla facillime magnum excitabit incendium, ſi corpori inflammabili applicata fuerit, e contra vel exinguitur, vel difficilius tardiusque ignem excitabit, ſi minus, vel plane non phlogiſticam rem tetigerit. Egregie pro demonſtratione horum, quæ protuli inſervire poterit memorabilis caſus mihi

hi a Cl. *Renzing* communicatus: cum interpres quondam in aula Turcica Græcus nomine *Carafa*, qui jam bis peste laboraverat, data occasione Constantinopoli adiisset primum Cæsaris officialem & ex singulari indulgentia Turcæ ipsi ad latus sedisset, videns mærorem Turcæ interrogavit eum de causa, respondit Turca, quod ante brevissimum tempus filia dilectissima in gremio suo peste obiisset. Timidus græcus ad hoc responsum valde perterrefactus studuit brevi discedere, domum festinavit & domi reversus statim dejecit a suo corpore vestes externas, famuloque suo dedit ad manus. Nihilominus sanus mansit interpres græcus, hic servus vero brevi peste correptus periit. Apud *Chenot* (L. C. p. 40) quoque senex septuagenarius e fenestra domus infectæ panem accepit, & pestem: qua die tertio mortuus est.

Multum sane interest, accurate scire, in quo hæc corporis dispositio consistat?

ſiſtat? Contenderc auſim in corruptione humorum, plerumque ex alimentis pravis & aere calido ſolo, vel calido humido generatam, id quod ſupra de peſte Turcica oſtendi. Hoc ſaltem ab epidemiis in tranſylvania annotatis patet: in plurimis peſtem non tantum anteiiſſe, verum etiam commitaſſe magnam esculentorum caritatem, & annonæ penuriam potiſſimum inter plebejos cum ſole multum fervente. Ideo explicare poteris, quare pauci divitum & plures pauperes peſte corripiantur, & necentur.

Non parum quoque contribuet *aeris maſſæ occulta quædam craſis*, ſeu textura, ut corpus facilius contagium ſuſcipiat diverſis temporibus. Unde peſtis quandoque lento paſſu procedit, alio tempore furore maximo regiones devaſtat, & ſub aliis circumſtantiis ſilet, vel omnino evaneſcit. Occultum auctoribus eſt, in quo conſiſtat hæc aeris craſis, quam plurimum enim tempeſtas tempore peſtilentiali ſaniſſima fuit absque mor-

morbis epidemicis aliis *a)*. Pleruinque tamen antecedit vel concurrit cum pefte aer fervidus ficcus vel calidus humidus.

Epidemica aeris conftitutio pro diverfa fua indole contagii vim & efficaciam multum intendere & infringere, imo plane penitus delere absque ulla hominum prudentia & induftria poteft; neque unquam hujus morbi daretur finis, fi anni viciffitudines aeris mutationes in ejus virus nil imperii exercerent. Profecto nifi aer adeo potens effet in propoganda, minuenda, imo delenda pefte ipfa omni fere anno vel faltem temporibus epidemicis in Turcia urgentioribus pefte obrui deberent noftræ regiones Turcicis vicinæ, ob continuum per

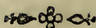
---

a) *Albrich* L. C. *Chenot* L. C. *Mertens* L. C. Apparuit etiam nonnullis obfervatoribus plures homines pefte correptos effe tempore novilunii, aliis tempore plenilunii.

per tramites occultos cum Turcis commercium, quod tamen non ſemper, imo rarius ſuccedit, uti ex præfatione patet. frigus enervat, calor, nec non aer putridus præſertim nebuloſus calidus humidus auget miasma peſtilentiale; hinc creſcente anno peſtis invaleſcit, ut circa autumnale æquinoctium acme attingat, dein collabeſcit, & brumali frigore evaneſcit *a*). Surgente inquam anno

---

a) *Sydenham* L. C. p. 63. *Hodges* de peſte londinenſi. Negare auſus eſt hoc *Sydenhami* commentum Cel. *Mackenzie* contendendo peſtem in Turcia ad Junium usque increſcere, Julio & Auguſto ex parte miteſcere, menſe Septembri & Octobri vix obſervari, adeoque quod temperies aeris calida progreſſum peſtis infringat, licet enim in principio æſtus accedentis increſcere videatur, poſt paucos tamen dies remittat. Supra laudatus *Renzing* propria experientia ſuffultus *Mackenzie* obſervata negat, laudat *Sydenhamum* & confirmat ejus obſervationes

anno ſeu inter ver & æſtatem exoritur, rarior alia tempeſtate ingreditur, aut tamen non multum debacchatur.

§. 7.

Diviſio peſtis.

Dicitur peſtis benigna & maligna, epidemica, ſponadica, endemia, translatitia, ſolitaria & complicata. Solitaria plerumque eſt, raro complicatur cum aliis morbis epidemicis ut febribus cahta-

---

nes propriis in Turcia factis. Contendit ipſe quoque peſtem multiplicari æſtate progrediente, & minui frigore accedente. Quia æſtate tranſpiratio major, adeoque reſorptio miasmatis peſtilentialis facilior, dein quia corpus æſtu augente ad humorum diſſolutionem pronius ſit, peſtis adeoque minora impedimenta majoremque diſpoſitionem pro aſſimilatione & fermentatione ſui miasmatis in corpore humano inveniat. Concedit tamen clariſſimus

catharralibus, malignis, lentis & Hecticis, pleuritidibus, peripneumoniis, purpura, variolis, morbillis, lue venerea, eryſipelate, angina, cephalalgia, dyſenteria, ſcorbuto, gonorrhæa, quartana & cæt. divitur etiam a nonnnllis a ſymptomatibus concurrentibus nempe in peſtem cum bubonibus & in illam cum carbunculis vel utrisque.

§. 8.

---

mus amicus peſtem nonnunquam æſtate calidiſſima mitiorem fuiſſe autumno, hyeme, vel vere, quia peſtis ibi eundem typum ſervat, uti variolæ ac febres putridæ epidemicæ apud nos, quæ non ſemper (uti deberent ex principiis) æſtate fervente ſunt periculoſiſſimæ, verum nonnunquam pro diverſa aeris conſtitutione epidemica copioſiores, & periculoſiores Hyeme, autumno & vere. Si nempe tempeſtas typum ſuum naturalem non ſervat, ſed æſtatis formam induit idem patet ex decurſu epidemiæ a Cel. *Schreiber* annotatæ L. C. pag. 75.

§. 8.

Decursus pestis in genere.

Pestis non solum in variis regionibus, sed & in una, eademque regione, diversis temporibus & pro diversa miasmatis pestilentialis, qualitate, ægrorum constitutione morborum complicatione & pro suo initio, progressu, ac fine diversa ostendit symptomata. Interdum eadem manet pestis species, quæ fuit in initio. Interdum nunc in aliam mutatur e. g. inflammatoria in putridam vel putridam nervosam. Quandoque sub larva aliorum morborum incipir, ut pleuritidis, catharri, anginæ. Hinc præmittam generalem pestis historiam speciali. Prodromi communiaque pestis symptomata sunt: insolita corporis inertia, gravitas, torpor, lassitudo, aspectus tristis, inedia, lumborum molestia, capitis gravedo, hebetudo, obtusus dolor, vagi cutis succussus, phlogoses, somnolentia, febris typum intermittentis vel continuæ servans. Postque aliquot horas

ras vel diem unum alterumve pruritus & dolores in locis, ubi bubones & carbunculi erupturi ſunt. Nominatorum horum ſymptomatum plura vel pauciora, leviora vel graviora in hoc vel illo ægro obſervantur. Nonnulli enim tam leviter ægrotant, ut hunc morbum vix pro morbo habeant; adeſt levis & brevis horripilatio, calor fere naturalis ſuccedens, pulſus robore & velocitate ad naturalem accedens, laſſitudo exigua, capitis gravitas, ac dolor mitis, mentis non magna hebetudo, ſitis vix ulla; quibus accedit ſecundo-tertio die bubo vel ſudor, interdum totam materiam morbificam circa quartum diem diſſipat, utplurimum tamen circa ſeptimum diem totus morbus cedit.

In graviori morbo ſunt irregulares frigoris & caloris inſultus, inſignis præcordiorum anxietas tam ante, quam poſt eruptionem materiæ malignæ ſemper præſens, nauſea, cardialgia, vomituritiones, imo materiæ bilioſæ vomitus ipſi, dolores capitis, dorſi, lumborum, & artuum,

ſomnus & appetitus deletus, ſummus mæror pusillanimitas ſine cauſa aperta, inſenſibilitas, ſtupiditas, ſubita virium proſtratio, deliria, animi deliquia, carbunculi & bubones copioſiores; ferox & turbidus vultus, oculi rubri, errantes, ſcintillantes; loquella præceps. Pulſus inſigniter varians plerumque celer, debilis, interdum naturalis, lingua valde ſicca, lutea & quaſi pellicea, faucium dolor, cutis ſicca.

Acutiſſima peſtis eſt, ubi horror diu & valde perſeverat, quem nullus magnus calor ſequitur, pulſus inæqualis debilis celer fere vacuus, vertigo, temulentia, vomitus materiæ æruginoſæ, tremor, balbuties ſudores utplurimum in capite & pectore prorumpentes extremitatibus eodem tempore frigentibus, reſpiratio laborioſa, dyſenteriæ, motus convulſivi, petechiæ, hæmorrhargiæ, vibices, anima & ſudor fætens, ſitis vehemens & magnus calor internus ægrum excrucians externis ſignis non patens,

tens, qui multo major eſt, quam febris violantia, tandem plerumque mors.

Plurimum inter primum & quartum morbi diem moriuntur, alii 5-6 die, ad ſeptimum vel undecimum diem productus morbus rarior eſt, nonnulli poſt viceſimum febre lenta pereunt a); tumque eorum cadavera celerrime putreſcunt, intumeſcunt & fætent, imo jam in mortis articulo ſubviridi colore inficiuntur.

In nonnullis contingunt in peſte metaſtaſes ad pubem oculos & ad ſummas manus ac Pedes, ita ut ſphacelo hæ partes conſumantur. Alii evadunt cum remanente oblivione omnium rerum.

§. 9.

Decurſus peſtis ſpeciales.

Hæc de decurſu peſtis generali fuere. Secundum diverſitatem corporum ſingulorum, & conſtitutionem diverſa rurſus

a) *Maekenzie* L. C.

ſus in hoc vel illo ægro ſunt ſymptomata; hinc dividi debet peſtis.

1. *In inflammatoriam*: in hac ſpecie calor magnus, æquabilis, ſitis ingens, cutis ſicca, urina ruffa, genæ rubentes, delirium ferox, pulſus fortis, ſanguis inflammatorius, bubones inflammati, dolentes, rubri *a*). Judicatur hæc peſtis per bubones in ſuppurationem abeuntes, & curatur antiphlogiſticis nec non venæſectione *b*).

2. In *putridam*, quæ frequentiſſima eſt, in ea animadvertuntur præprimis ſubita

a) *Sydenh.* L. C. *Chicoincau* L. C. 1. p. 570. *Chenot* L. C. p. 63. 124. *Mertens* p. 101.

b) An huic peſtis ſpeciei ſcilicet inflammatoriæ bubones ſolummodo proprii vel etiam anthraces? recte quæit Cel. *Selle* in rudimentis pyretologiæ p. 148. Negat anthraces peſti melioris indolis adeſſe, cum ipſi plerumque putredinem bilis atquæ ſanguinis ſequantur.

ſubita virium proſtratio, calor interdum mordax, pulſui non reſpondens, interdum paucus, tremor manuum, anxietates, pulſus debilis inæqualis, petechiæ, vibices, Hæmorrhargiæ, animi deliquia, bubones & carbunculi nigreſcentes, facillimeque in gangrænam tranſeuntes, anima ſudorque fætens, fæces liquidæ fœtidæ *a*).

Potiſſimum regnat ea, ſi miaſma peſtilentiale valde corroſivum, aer univerſalis putridus & corpus ad putredinem diſpoſitum ſit.

3. In *bilioſam*: eam deſignant ſigna colluviei bilioſæ, ut inſignis oris amaror, nauſea, vomitus bilis, lingua ſordida, arida, hypochondriorum tenſio, diarrhæa bilioſa fœtida.

---

a) *Mackenzie* Philoſoph. transact. P. L. IV. pag. 74. *Chenot* pag. 64.

Oritur plerumque autumno poſt fervidos æſtates, unde bilis acrimoniam contraxit. Sæpe tunc materia peſtis ſe ad inteſtina deponit & diarrhæas cum levamine excitat *a*).

4. In *nervoſam*: in hac peſtis ſpecie maxima nervorum perturbatio invenitur. Calor valde mitis eſt fere ut in ſanis, ſitis nulla aut pauca, pulſus mollis, parvus, celer inæqualis, lingua in initio alba, dein rubra, ultimo nigra, & ſicca. Ægri ſe leviter ægrotare putant, donec ſumma virium proſtratio eos ſubito ruit, calor qui in morbo provectiori tactui plerumque naturalis apparet, interne urens eſt, urinæ crudæ aquoſæ, anxietates, vomitus ærugionoſi, atri, cruenti, vertigo, temulentia, balbuties, tremor, ſtupor, abjectio animi, deliria mitia, animi deliquia, convulſiones, & tandem mors, ſuccedens ſæpe poſt aliquot

a) *Foreſti* opera omnia libri VI. obſervat. 12. *Chenot* p. 63. 146.

quot horas vel dies absque bubonibus & anthracibus. vid. Cel. *Chiccinau* P. 1. pag. 57. 242. 224. 244. *Chenot* p. 66. *Mertens* pag. 42.

§. 10.

Peſtes complicatæ inter ſe.

Harum in præcedenti paragrapho nominatarum peſtis ſpecierum pro diverſitate rerum jungi ſolent in hoc vel illo ſubjecto plures vel pauciores. Præcipuæ tales complicationes ſunt:

1. *Peſtis inflammatorio - bilioſa*, in qua ſunt ſigna colluviei bilioſæ & diatheſeos phlogiſticæ. Vid. *Chenot*. p. 65. 146.

2. *Bilioſo - putrida*, cum colluvie bilioſa & humorum putredine.

3. *Inflammatorio - putrida* cum diatheſi phlogiſtica ſeu inflammatione quadam & diſſolutione ſanguinis.

4. *Biliofo - nervofa*, cum colluvie biliofa & fymptomatibus nervofis. Vid. *Chenot.* p. 61. 146. 166.

5. *Nervofo - putrida*, quæ frequentiffima & periculofiffima. In hac contagium fimul tam humores quam nervos afficit. Pulfus eft celer contractus inæqualis, preffa arteria evanefcens, fitis, naufea, vomitus æruginofi cruenti vel atri, æftus interne urens, externe naturalem non fuperans, ingens cephalalgia, oculi torvi, vagi, lingua initio alba, dein nigra, deliria, hæmorrhargiæ, petechiæ, vibices, bubonum & anthracum eruptio acrius dolentium, nigrefcentium. Facillimeque in gangrænam transeuntium. Vid. *Chicoinau* P. 1. pag. 38. 250. 318. *Chenot.* pag. 64.

Apho-

§. II.

Aphorismi illustrantes pestis historiam præcedentibus propositam.

1. Dum pestis novum subit locum in omni epidemia in ortu & decursu non eadem sistitur forma. Nonnunquam enim jam in ortu subitam & vehementem excitat stragem, remittit dein acutie pro aeris vicissitudine, vicissim rursus exacerbatur & tandem pedetentim evanescit, & cum attigerit summum gradum subito cessat.

2. Nonnunquam pestis sui juris paucos tantum ferit & sponte extinguitur; quando nimirum, ut supra ostendi, præsens aeris constitutio non favet ejus propagationi.

3. In pagis ex certa hominum quantitate pauciores, quam in urbibus pereunt peste.

4. Ratio, cur hic facilius, difficilius, levius, gravius alius vel plane non afficiatur peſte, non ita quæri debet in ſingulari differentia miasmatis peſtilentialis corpori applicati, quam potius in circumſtantiis conditionis corporis, in quo tunc temporis homo exiſtit, & præcipue in diverſa corporis diſpoſitione ſeu receptivitate. Id quod in inſitione variolarum dudum expertum eſt.

5. Peſte ſemper plures, totidem vel ſaltem moriuntur, quot evadunt. Hoc ultimum contingit hyeme. Initio peſtis pauci evadunt, circa finem plures ſanantur, quam pereunt: forte ideo, quia peſtis hyeme benignior eſt, pauciores æſtate invadit & plerumque hyeme ceſſat.

6. Hyeme peſtis ſe non tam cito extendit, nec adeo populariter regnat, ut æſtate, habemus tamen etiam exempla peſtium hybernalium copioſarum.

7. Ex determinato infectorum numero utplurimum hyeme & prope hyemem plures ſanantur, quam exeunte vere, tota æſtate & ineunte autumno.

8. Maxima morientium pars ſeptimum diem non attingit. Plurimi abeunt ad patres circa quartum, aliqui circa ſeptimum. Reconvaleſcentes contra diutius ſeptem diebus ut plurimum ægrotant.

9. Rariſſime ſponte ceſſat peſtis æſtate, frequentiſſime hyeme vel maxime initio veris. Omni quidem anni tempore ſuos fines protendere valet. Ita 1713 ſiluit Auguſto & Septembri, in nonnullis locis agri vindobonenſis, item 1736 in epidemia tranſylvanica in oppidulo Tertlau ineunte Octobri, qui ſat calidus fuit, dum ſuburbium Coronenſe multa adhuc funera videbat, peſtis extincta eſt. Obſervatio tamen in Europa docuit, quod ſi vere aut æſtate inceſſerit ibidem ſequente hyeme ceſſat, ſi vero eam autumnus invexerit, longius

plerum-

plerumque protendatur, tandem in loco, quem nuper invaſerat, intra ſedecim menſes extingui ſolet.

10. Rariſſima acutiſſimaque peſtis eſt illa, in qua nullum exanthéma in corpore nec ante nec poſt mortem percipi poteſt. In iis, qui ante ſextum vel ſexto ipſo die moriuntur ante & poſt mortem animadvertuntur nigræ lenticulares petechiæ ſolæ vel junctæ bubonibus eo minoribus, quo minus temporis duraverit morbus.

11. Dubium mihi videtur, an peſte in aliquo loco furente ſemper abſint alii vulgares morbi, quæ ſententia axioma fuit hucusque peſtis ſcriptoribus. Negat idem etiam Cel. *Mertens* (L. C. pag. 186.) contendendo cum peſte Moſcovitica anni 1771 non tantum morbos ſporadicos, verum quoque epidemicos ut morbilos copioſe occurriſſe. Nec video cur alii epidemici ſileant tempore peſtis, cum in conſtitutione varioloſa occurrant etiam alii vulgares morbi.

Paucio-

Pauciores equidem nonnunquam fuiſſe morbos alios epidemicos vel plane ex toto ſiluiſſe tempore peſtis lubenter concedo, quia in plurimis epidemiis peſtilentialibus tempeſtas fuit optima. Sed extra peſtem etiam ſæpe æſtate nonnunquam, imo æſtate ipſa calidiſſima pauci obſervantur morbi favente tempeſtate; viciſſim alii copioſi morbi cujuscunque generis exiſtunt, quia non ſemper eadem aeris conſtitutio manet. Quomodo ergo inde univerſalem legem formabis?

§. 12.

Prognoſis.

Sequitur, ut de quibusdam prognoſin ſpectantibus verba faciam. In genere huc applicari poſſunt omnia, quæ in febribus malignis quid boni vel mali protendunt.

Differt prognoſis ratione ſubjecti, vehementiæ morbi: qualitatis miasmatis

tis peſtilentialis, loci, tempeſtatis, anni temporibus, complicationis, diſpoſitionis corporis & ætatis. Cum itaque omnibus ægris peſtiferis ſymptomata communia non ſint, inſignis difficultas manet in præſagienda vita & morte, præſertim in morbo tam præcipiti, fallaci ac inſidioſo, qualis peſtis eſt. Interdum enim ab initio morbus ægro vix gravis videtur, brevi tamen infelix ſuccedit mutatio, interdum ægro vix de anxietate præcordiorum conqueruntur vomituque agitantur, interdum triſtia ſe offerunt ſymptomata, ſed brevi poſt ſanitati reſtituitur æger *a*).

In univerſum peſtis junioribus magis, quam ætate provectioribus, fœminis magis quam viris *b*). Cholericis & ſangui-

---

a) *Ruſſel* L. C. p. 229.

b) *Daver* L. C. juniores, fæminæ, ſanguinei, cholerici, robuſti, ideo ætate provectio-

ſanguineis magis quam phlegmaticis *a*) tenuioris conditionis hominibus citius quam bene viventibus funeſta eſſe ſolet. Ægrius etiam cæteris paribus podagrici & hydropici peſte corripiuntur *b*).

Intelli-

---

vectioribus viris, phlegmaticis, melancholicis, veletudinariis potius peſte afficiuntur, quia ipſi plus tranſpirant & ſeſe magis contagio exponunt adeoque & id facilius ſuſcipere poſſunt. Pauperes quoque magis ditioribus necantur, quia pauperes miſere vivunt & contagio plus expoſiti ſunt, quam divites, qui bene edunt, bibunt & ab aliis ſeparati ſe domi includere poſſunt. Timidi etiam male ſe habent plerumque, quia tranſpiratio in eis minuitur, reſorptum in corpore retinetur. Plus adhuc variare peſtium epidemias diverſas in qualitate ſubjectorum corripiendorum edocent hiſtoriæ a Cel. *Ferro* productæ, L. c. pag. 32.

a) *Chenot* L. C. pag. 43.

a) *Chenot* L. C. p. 47. *Mertens* L. C phtyſin, ſcabiem, fontanellas, ulcera antiqua,

quarta.

Intelligenda vero priora ſunt in ortu tantum morbi, furente enim peſte ſine diſcrimine ullo omnes aggreditur ea. Moriuntur in furore peſtis fere omnes. Exſpectari a viribus naturæ & medicamentorum aliquid poteſt in mitiori tantum malo.

Judicatur iisdem criſibus peſtis, quæ ſolemnes ſunt febribus acutis malignis in genere, potiſſimum vero ſudore Critico & bubonibus, interdum vomitu, diarrhæis & narium vel hæmorrhoidum fluxu. An vero hæc criſis diebus vulgo criticis dictis & quibus contingat, aliis accuratius determinandum relinquo, hos enim autores aliquos nominaſſe, plurimos vero de iis tacuiſſe lego, in morte præſertim natura nullum

---

quartanam & gonorrhæam vero contra peſtem non munire oſtendunt *Schreiber* L. C. pag. 30. *Chenot* pag. 47 & *Mertens* in ægris cum iisdem morbis peſte extinctis.

lum ſervat typum, moriuntur enim ægri primo-ſexto-ſeptimo ad undecimum diem, alii poſt viceſimum, plurimi tamen ante ſeptimum. Vid. Cel. *Mackenzie*. L. C. *Chenot* L. C. *Mertens* pag. 102.

Bonum morbi exitum ſibi polliceri æger poteſt, qui viribus præditus quartum morbi diem vivit: tutiorem, qui ſeptimum, ſi ſimul in eo adſit levis & æqualis calor, pulſus conſtanter fortis, bubones & carbunculi cum levamine ægri, ceſſatione nauſeæ & anxietatis nec non cum ſudore apparentes.

Veram & perfectam criſin a bubonibus exſpectare licet, ſi cito bubones cum aliis bonis ſignis, cum ſufficientibus ægri viribus & ſine febre magna prorumpunt, ſenſim mole augentur, dolent, rubent, ad ſuppurationem tendunt, aperiuntur, pus bonum fundunt, & reliqua ſymptomata morbi mitiora fiunt. Vulgare hoc poſt ſeptimum diem; nunquam ante ſeptimum diem rumpunt, rupti dein per 4-8 & plures dies pus

fundunt. Valde autem mature cum malis ſignis erumpentes vel cunctanter prodeuntes, non levantes aut cum virium decremento retrocedentes bubones ſunt ſymptomatici & valde mali. Peſſimi item cum febre non magna, mitique viribus proſtratis. Celeriter increſcentes, magni & flaccidi & molles, ſeu nec inflammati nec dolentes bubones ſpem fallacem edunt. Malum, ſi fuſci cinerei, malum etiam ſi buboni carbunculus inſideat *a*).

Bonum dein ſi bubones rupti pus album, craſſum, leve, æquale habent; malum, ſi ichoroſum. Sciendum etiam eſt, parotides non adeo completam criſin perficere ac bubones inguinales vel ſubaxillares.

Car-

---

a) Non ſemper vero lethale idem fuit in epidemia Coronenſi anni 1718.

Carbunculi principio morbi vel paulo poſt in locis carnoſis apparentes cum febre majore, viribus non valde proſtratis, non ſunt omnino peſſimi: periculoſi vero, qui ab initio vel paulo poſt cum miti febre malisque ſignis apparent. In manuum pedumque digitis, prope tendinem Achillis, ſub poplitibus, in mammarum peripheria, inque ſpina dorſi exitum portendunt, vel ſi multi erumpant vel bubonum loco in locis glanduloſis proveniant, aut bubonibus inſideant. Tardius prodeuntes etiam mali. Depreſſi & late ſerpentes difficillimi. Calamitoſi etiam, qui in principio, dum erumpunt ſubſident, recurrunt. Leviores ſunt e contra, qui intra duos tresve dies rubra probeque inflammata baſi circumdantur & elevantur.

Quo citius, quo plura, quo graviora conſpiciuntur ſymptomata, qualia vulgarium morborum funeſtos exitus indicant, eo pejus res ægri peſte in-

fecti agitur. Ideo peſtis complicata lethalior ſolitaria.

Ægri, quibus uſque ad quartum diem bubones vel carbunculi non erumpunt nec ſudore levantur, ſimulque magno calore & dolore capitis vexantur, moriuntur cum vel ſine petechiis die tertio-quinto. Abeunt etiam ad patres, quibus quidem provenire bubones & carbunculi, ſomnolentia vero, anxietates aliaque ſymptomata mala præcedentia manent vel adhuc augentur iis egreſſis.

Vomitus & alvi fluxus ſine virium decremento, & petechiæ miliares quarto ſeptimoque die apparentes nullum vitæ minantur periculum. Si vero vomitus poſt aliquot dies non ceſſet & perduret, malum eſt; indicat enim inflammationem vel in cerebro vel in ventriculo. Lethalis etiam fluxus alvi ex colliquatione humorum oriundis.

Calor

Calor nimius & mitis uterque malus, pejor ſi ſimul inæqualis, petechiæ latæ nigræ ab initio conſpicuæ lethales; ſerius apparentes vix exitiales, ſi ſub largiſſimo ſudore calido rubicundiores fiant, malum vero, ſi contra. Vibices *a)* plerumque lethales:

Subita & ingens virium proſtratio cum fatuitate & balbutie conjuncta necat, item deliria in principio morbi nata, crebra animi deliquia, ſopores, ſternutationes frequentes, motus tremuli manuum, pedum & linguæ, ſubſultus tendinum, dolor in gutture ſine inflammatione, lingua nigra, tuſſis, reſpiratio laborioſa, dolor in viſceribus quibuscunque præſertim obtuſus & gravativus, ſingultus.

a) Fœmina tamen; in cujus corpore fuere bubones carbunculi & vibices convaluit in epidemia Coronenſi. 1718.

Hæmorrhargia narium & Hæmorrhoides initio corpora quædam plethorica levaſſe, interdum obſervatum eſt. Poſt tertium quartum diem vero valde periculoſa, præſertim parca ſtillicidia narium. Item defectiones alvi cruentæ, hæmoptiſis, vomitus cruentus, mictus cruentus, fluxus menſtruus. Gravidæ abortum patiuntur ſive omnes & moriuntur hæmorrhargiis *a)*.

Urinæ ſanorum ſimiles ſæpe lethales, etiamſi nulla alia ſymptomata gravia compareant, turbidæ malæ quidem, at non tam periculoſæ. Pingues, oleoſæ, nigræ, lividæ hypoſtaſin nigram vel lividam habentes plerumque pariter exitiales haberi debent.

§. 6.

Cura prophylactica.

Regno cuidam imminere peſtem, ſuſpiciendum eſt, ſi in vicinis regionibus

a) Mertens L. C. p. 144.

bus eadem regnet. In quo periculo noſtræ regiones, quia vicinæ ſemper verſantur propter continuum cum eis commercium vel interdum bellum. Periculum eo magis pertimeſcendum erit, ſi annonæ penuria, aer calidus, ac humidus ſit, & graves febres putridæ epidemicæ in eodem regno decurrant. Avertendæ itaque peſtis ad nos propagationis cauſa ex benigniſſima Principum noſtrorum providentia ob endemium in terris Turcicis morbum continuæ adornatæ ſunt in finibus noſtris excubiæ ſecundum lineas, mercium & hominum exploratio, eorumque reſervatio in ædibus commodis per aliquot tempus, quod Cel. *Roſenſtein* ad 15-20 dies reſtringi vult, experientiam enim provocat, quod non ultra ſeptem dies delituiſſet venenum peſtilentiale in corpore humano *a*).

---

a) *Kœleſerus* non ultra tres dies idem in corpore deliteſcere aſſerit

Merces aeri exponuntur, & ita dein quantum licet purificatæ (nam ex toto impossibile est, uti etiam *Chenot* docet) infectæ & non infectæ ad nos & alias regiones transferuntur. Nihilominus per vias occultas Walachi pestem in nostras terras ex regionibus Turcicis sæpe attulisse constat, cujus jam supra in præfatione mentionem feci.

Intrasse ipsam pestem in regiones nostras cogitandum est, si in aliquo loco inter easdem ædes multi, subito morbo corripiantur, plures pereant, & quidem plerique ante finem diei quarti, alii quoque, qui ægros adierint, afficiantur; præsertim si bubones & carbunculi prorumpant. Cognitis his distinctis pestis characteribus, siquis tamen adhuc de pestis præsentia dubitare vellet, suadent autores, ut malefici apud infectos domicilio per aliquod tempus includantur, eorumque vestibus involvantur, contagium non diu manebit occultum in ipsis.

De exiſtentia peſtis certis nunc factis ut ſiſtatur ulterior propagatio, omnis opera navanda eſt. Hinc ſanis ditioribus ſuadeatur fuga in alias regiones, pagos, bona; ea enim optima prophylaxis. Inter reliquos in eadem loco manſuros omne commercium cum loco infecto, ſeu urbs, ſeu pagus fuerit, præſertim cum domiciliis infectis tollatur; non minus etiam cum ſuſpectis evitetur: hinc,

1. Infecti & ſuſpecti transportentur in noſomia, non vero ampla, ſed ex ſingulis contabernaculis exſtructa *a)*. Suſpecti utantur diaphoreticis, ſero lactis vinoſo & balneis, & ſi per ſeptem dies ſani

a) Bene perpendendum vero etiam eſt noſocomia ab altera parte multum damni parere. Timor enim noſocomii, abſentia ab amicis, crudelis tractatio, aer putridus noſocomiorum, cura manca plurimos necare ibi debent, qui domi ſanari potuiſſent.

ſani manſerint, induant veſtes mundatas, & abeant ex noſocomio. Reconvaleſcentes a peſte itidem aceto abluendi, novisque veſtibus veſtiendi, antequam inter ſanos exeant. Infectorum res infectæ purificentur aere libero, igne, ſuffitu, ſulphure, & lotione cum aqua & aceto; domicilia eorum itidem. Non manibus vero apprehendere res infectas ſuadet ſervis Cel. *Mertens* ſed forcipibus, quia alias ipſi facile ita infici poſſent.

2. Mundities publica & privata cum renovatione aeris in domibus recommendetur, terrores panici ſuprimmantur, cadavera absque rumore nocte ſepeliantur, & annonæ penuriæ præcaveatur; ſeparationes enim locorum peſtilentialium manente penuria plus peſtem augent, quam minuunt, ipſæ enim impedito commercio paupertatem augent, & ex ea graves morbi putridi ſuccedunt.

3. Cæterum omnes conventus publici tollantur, & unusquisque ſe includat

dat domiciliis suis. Ergo immediatum contactum inter sanos & ægros evitet omnis homo.

4. Medici, clerici, iique qui ægros adire debent, eos ne adeant ante jentaculum, nec sudantes. Suadet priori scopo Cel. *Rosenstein* panem biscoctum aceto vini intinctum vel panem butyro obductum ruta commixto. Nec inutile mihi videtur consilium nonnullorum autorum, quo recommendant super vestes pallium ex tela piceata factum aceto sæpius abluendum, similesque chirothecas & ocreas. Præterea indusia sapone lavari non debent, sed aceti vapore madefieri, & vestes sulphuris fumo in acre libero subinde imbuere. Sanus mansit chirurgus in epidemia Coronensi anni 1718, qui masticavit radicem zedoariæ & fumavit vestes sæpe sulphure. Denique commercium cum ægris quantum licet, evitent medici, hinc si conveniendus æger est, non nimis prope ad illum accedat, nec faciem illi admoveat, reti-

retinendus vero eſt ſpiritus, ſi commi- nus eum inveſtigare opus eſt, & mox poſtea acetum olfaciendum vel panis vel ſpongia aceto madefacta ante os ſervandus. Salivam ne deglutiant & domi reverſi ne ingerant quid, antequam os pauxillo aceti colluerint.

5. *An* remedium prophylacticum adverſus peſtis contagium in rerum natura exiſtat a longo jam tempore quæſitum eſt. Poſt multas factas obſervationes jam aperte patet nos eo adhuc carere. Et quæſo quomodo invenies ſpecificum adverſus peſtem cuique conveniens, cum ſtatus corporis adeo diverſus in omnibus ſit, ut idem remedium omnibus applicatum plane non conveniat, imo nocere debeat. Patet hinc quam nociva ab omni ævo laudata alexipharmaca quam plurimis hominibus fuerint. Unicus cortex peruvianus acetum & ſuccus citri mihi remedia eſſe videntur, a quibus in plurimis hominibus plurimum exſpectari poterit. Mecum conſentiunt de eo optimi medici: præter alios *Ruſſel*

ex-

extracti vel infusi aquosi forma cortium peruvianum utilem sentit, & nuper eum suadet Cel. *Cullen a*) cum camphora. Cum enim pestis symptomata humorum putredinem & nervorum perturbationem ut plurimum involvant, huic corporis statui ipsum obviam ire, morbumque leviorem facere, seu corpus aliquomodo munire ad non vel minus suscipiendum contagium poterit.

Optimum cæterum prophylacticum est fiducia animique constantia, res domi non angusta, vita sobria, mundities, victus temperans acidulus, modicus vini usus, corpus sanum, etsi impurum, ejus emendatio pro singulari suo statu vitioso quantum licet, masticatoria, & fumus tabaci.

§. 14.

a) *Russel* L. C. *Cullen* Anfangsgründe der praktischen Arzneywissenschaft. t. 2. p. 25.

§. 7.

Cura Pestis radicalis.

Ex iis, quæ in paragrapho præcedenti dicta sunt jam facile patebit, quid de medicina specifica præsente ipsa peste, quæ miasma in corpus humanum receptum vi quadam peculiari iners reddere vel destruere valeat, vere sentiendum, & an vere quædam talis laudanda fuerit? ingenue fateri debeo, me nescire ullam, nec empiricam nec methodicam. Indocti analogon specificum ut cortex peruvianus in febribus est, invenire non potuerunt, & docti non valuere ex principiis medicis eruere medicamentum, quod corruptionem Humorum incipientem tam cito avertere & natam emendare valeret, uti miasma pestilentiale eandem corpori humano inducit. Nescio an in eo lateat causa lethalitatis tantæ pestis, quod hucusque medici pestiferis assistentes nimis timidi & nimis parci in medicamentorum dosibus fuere, vel quia in materia medica

hodi-

hodierna nullum adhuc medicamentum ſatis actuoſum contra hoſtem adeo præcipitem cognitum eſt. Contra variolas nullum exſtat adhuc ſpecificum, cum tamen morbus minus periculoſus & miasma varioloſum minus ſubtile ſit peſtilentiali, quæ pauca ſpes refulget ergo pro ſpecifico antipeſtilentiali?

Deficiente itaque ſpecifico ſecundum analogiam ſtatum corporis, & ſymptomata uti in variolis aggredi peſtem debemus; attendendo ad molimina naturæ, ut ea non turbemus, ſed ſuccuremus, ut quanto citius expellatur contagium ex corpore, quod fit in peſte vel plenaria expulſione per ſudores, vel depoſitione per bubones & carbunculos, ſimulque ſudore, id efficies, ſi vires nimis intenſæ erunt (quod vero raro fit) eas ſolvendo, ſi vero debilitatæ ex diſſolutione ſanguinis putrida, vel ex ſtatu laxo aquoſo eas erigendo roborantibus antiſepticis nervinis (quæ quidem indicatio frequentiſſima), ſi bilis turgens corpus turbet, eam ejiciendo. De ſingulis his

pe-

peſtis ſpeciebus earumque cura fuſius quædam dicam; adeoque.

I. De curâ peſtis inflammatoriæ.

Multum inter optimos autores diſputatum eſt, an in peſte ſecari poſſit & debeat vena? Occurrunt exempla non pauca ſalubriter initio miſſi ſanguinis. Viciſſim autem non deſunt multa infelicia exempla. Hinc accurate determinandum erit, in quo caſu tuto ſuſcipi venæſectio poſſit. Hoc jam aperte patet peſtilentiæ ſolæ cauſa venam non eſſe mittendam, ſed tantum præſente plethora, ne nimius Humorum motus miasmatis excretionem, abſceſſuum maturationem impediat. Quare in plethorico Corpore, ubi febris major eſt malignitate, initio morbi, ante tumorum eruptionem, & præſertim ſi diæta æſtuoſa præceſſerit, æger ætatis vegetæ ſit, ubi pulſus plenus, tenſus, fortis, dolor acutus capitis, ſi æger ab initio ſtatim in ſoporem incidat, deliret, reſpirationem difficilem pleuritici vel peripneumonici aliquid

habeat,

habeat, metusque adſit futuræ pleuritidis, ſanguinem omnino mittere vel ſaltem ſcarificare licebit *a*). In genere ſub iisdem conditionibus ſanguis mitti poteſt in peſte, uti in altero ſtadio febrium putridarum regulæ traduntur.

Abſente plethora & in progreſſu morbi inprimis poſt quamlibet materiæ malignæ eruptionem æque perniciofa eſt venæſectio, ac alvi evacuatio *b*).

Ingens poſt venæ ſectionem remedium eſt emeticum ex ipecacuanha initio morbi exhibitum, ſi æger facile vomat, vires habeat, vel, ut ſæpe fit, ſi inter prandium cænamque peſtilentiæ prodromos ſentiat, adlatumque forte a quodam halans contagium cum cibo vel ſalvia deglutiverit, vomitibus ſe pro-

a) *Sydenh.* L. C. pag. 75. *Chenot.* pag. 129. *Mertens* pag. 137.

b) *Mackenzie* L. C.

prodens *a*). Annotavit Cl. *Albrich* memorabiles casus ex epidemia Coronensi anni 1718, in quibus post emetica statim propinata, & postea data levia sudorifera morbus initio supprimebatur & plenaria curatio succedebat. Emetico hærens in ventriculo contagium eliminare & transpirationem promovere, atque residui quantitatem aliquam ejicere possumus, adeoque si non penitus sufflaminant pestem incipientem emetica, eam tamen minuunt, levantque. Inde *Diemerbroeck* annotavit eos, qui initio vomuissent sponte, mitius tulisse morbum, & quosdam bubonibus & carbunculis caruisse. Autor epistolæ apud Cel. *Ferro* Constantinopoli emetico quoque initio morbi exhibito subito morbo finem factum esse refert.

Re-

a) *Mead.* de peste. *Schreiber.* L. C. *Mertens* pag. 136. *Ferro* L. C. pag. 77.

Reliqua materiæ contagiosæ pars in sanguine existens quanto citius expelli studeatur sudore leni in lecto, non tincturis & essentiis bezoardicis, verum iis, quæ diluunt & materiam sudori aptam præstant; & simul ob conjunctum acidum corporis putredinem inhibent. Talia sunt: decoctum Hordei, florum sambuci, scabiosæ cum aceto & melle, succo citri: cremore tartari, roob sambuci, nitro, antimonio diaphoretico, camphora, sero lactis.

2. *Medela pestis biliosæ.*

Præcipua in hac remedia sunt evacuantia & diaphoretica, interdum dein antiseptica roborantia.

Evacuantium classem absolvunt emetica purgantia & clysmata. Conveniunt emetica initio morbi, seu die prima data tam, ut supra dixi, ad venenum pestilentiae ex ventriculo ejiciendum, quam ad materiam biliosam turgentem eliminandam. Si vero nec ple-

nitudo ventriculi nec ſuſpicio deglutiti contagii ſeu cum cibo, ſeu cum ſaliva in clauſo præſertim conclavi, ubi æger alius peſtiferus decumbit, imo inflammatio ventriculi, vel alius viſceris adſit, nec non in progreſſu morbi prudenter abſtinebis ab emetico.

Ab alvum ducentibus etiam remediis ſerio diſſuadent Autores optimi, atque a leniſſimus lethales diarrhæas cum animi deliquiis ſe obſervaſſe memorant, interim ubi plenitudo ventriculi, diuturna alvi obſtructio, murmurationes ventris, meteorismus, dolores in lumbis ſaburraque inteſtinorum adeſt, clyſmatum uſui locum adeſſe quis prudens Medicus negabit?

Evacuata primarum viarum ſaburra de promovenda tranſpiratione remediis in paragrapho præcedenti laudatis cogitandnm eſt, ſique dein vires frangantur, vel fractæ jam ſint, eæ ſunt erigendæ nervinis roborantibus, ſine mora præſcriptis ſimul.

3.

3. *Curatio pestis putridæ.*

Cum in pestilentiis putridis adsit dissolutio sanguinis putrida, viriumque languor, ergo removenda sunt omnia debilitantia, ut venæsectiones, purgantia, & præter emetica solummodo ordinanda talia, quæ putredini resistunt, debilitatem tolunt, & roberante excitante, calefaciente & stimulante vi gaudent. Talia sunt cortex peruvianus *a*). Camphora, spiritus vitrioli, succus citri, acetum, flores arnicæ, rad. arnicæ, valerianæ, alumen, terra japonica, folia rutæ, scordii, cortices aurantiorum; radix serpentariæ virginianæ, Angelicæ, contrajervæ, Myrrha, flores chamomillæ, acetum rutæ, florum Calendulæ, rosarum, camphoratum, bezoardicum mynsichti, prophylacticum, vinum & vesicantia.

---

a) *Mackenzie* L. C. *Mertens* pag. 130. *Chenot.* L. C. aliqui jam bono cum successu eodem in peste usi sunt.

Pro præcipuis morbi ſymptomatibus tollendis vel leniendis præcipua rurſus adhibenda ſunt remedia. Ita ſi æger deliret cum pulſu forti & oculis rubicundis, ſcarifica Nucham vel applica capiti Hirudines, & pedibus ſinapismos, præſcribendo ſimul acida, corticem peruvianum & camphoram cum Nitro. Si vero cum pulſu debili deliret & facie pallida, applica veſſicantia & interne da corticem peruvianum. Moſchum, vinum, camphoram. Eadem remedia oppones comati.

Egregie conveniunt contra ſyncopem ſitus horizontalis, vinum & roborantia, nec non ad nares acetum vel ſpirituoſa.

Contra ſubſultus tendinum, tremores, convulſiones Moſchus, camphora, ſpiritus C. C., veſicantia, contra vermes valerianæ ſylv. radix.

Vo-

Vomitus ex ſaburra primarum viarum curatur Ipecacuanha: ea abſente, ſi nulla viſcerum inflammatio adſit, theriaca cum aceto & camphora.

Anxietates levabis, ſi ex ſaburra primarum viarum emetico, ſi ab ataxia, ſtimulantibus, ſi ex animi pathematibus paregoricis, ſi ex plethora venæſectione.

Ardor ſtomachi ſi ex bile oriundus poſcit emeticum, ſi ex inflammatione antiphlogiſtica, ſi a veneno peſtilentiali, cardiaca nervina.

Hæmorrhargiæ ſunt ſiſtendæ alumine, terra japonica, vino rubro, cortice peruviano, ſpiritu vitrioli.

Sudores exceſſivi poſcunt regimen temperatum, corticem peruv. ſpirit. vitrioli, alumen, ſalviam, vinum rubrum.

Diarrheæ ſi moderatæ levantes ſibi relinquendæ; ſi colliquativæ ſiſtendæ ſpirit. vitrioli, rad. arnicæ, caſcarilla, cort. peruv. ſimaruba, terra japonica, elect. diaſcordii. Gangræna in aliqua parte oriens curatur methodo chirurgica, & ſcabies reconvaleſcentes vel etiam reſtitutos a peſte infeſtans, alvum laxantibus remediis.

4 *Methodus medendæ peſtis nervoſæ.*

In periculoſa hac peſtis ſpecie attentio potiſſimum ad nervorum perturbationem eſt dirigenda: præſcribenda remedia quæ vi nervina ſedante gaudent, ut moſchus, camphora, rad. valerianæ ſylv. mixtura ſimplex, liquor C. C. ſuc. ſpiritus C. C. cum aceto vel ſpirit. vitrioli ſaturatus, elixir vitrioli, vinum, flores chamomillæ, crocus, cortices aurantiorum, herba menthæ, meliſſæ, tincturæ bezoardicæ, & præprimis tinctura alexipharmaca Huxhami, nec non veſicantia.

Cæterum removeantur omnia, quæ nervis inimica ſunt, ut venæſectio, purgantia. Non ſpernendum vero hic pariter emeticum in caſibus ſupra laudatis.

5. *Cura peſtium complicatarum.*

Ex antecedentibus patet nonnunquam harum nominatarum peſtis ſpecierum concurrere aliquas in eodem ſubjecto, peſteſque conſtituere complicatas: complicata in eis pariter medela eſſe debet, quæ vero facile ex antedictis erui poterit. Peſtis itaque.

a) Inflammatorio - bilioſa curatur emeticis & antiſepticis.

b) Bilioſo -putrida ſanatur emeticis & antiſepticis.

c) Inflammatorio-putrida temperantibus cum antiſepticis.

d) Bilioſo - nervoſa emeticis & nervinis.

e) *Nervoſo-putrida* antiſepticis & nervinis.

Si peſtis complicata fuerit cum alio morbo e. g. febrili, reſpiciendum eſt ad febris genium, remediaque ei adaptata præſcribenda ſunt, uti ex præcedentibus elucebit. Si vero morbus conjunctus non febrilis, tunc ad ſolam peſtem reſpiciendum, & ea ſublata de ſanando eo tantum cogitandum erit.

§. 15.

Therapia bubonum & carbunculorum.

Super eſt, ut addam quædam de bubonum & carbunculorum therapia. Ex iis quæ in præcedentibus de criſi per bubones dixi facile elucebit ejus medela: promotio nempe ſuppurationis in iisdem. Hic attigitur ſcopus cataplasmate ex ſpeciebus emollientibus, ſi multum inflammati fuerint bubones; ſi vero parum dolorifici & inflammati, metusque adſit retroceſſionis, figi & inflammari debent

bent ſpeciebus emollientibus, additis cepis aſſatis, fermento panis, unguento digeſtivo, gummi ammoniaco aceto ſoluto, empl. Diachylo compoſito, unguento baſiliconis, vel etiam cantharidibus, non omiſſis pariter internis ſudoriferis nervinis. Bene dein ſuppurati, ſi ſponte non rumpantur, aperiantur cultro, & ſanentur lege artis.

Carbunculorum medela eſt, ut emolliantur, aperiantur, ſeparentur a reliqua parte ſana, & ſphacelus præcaveatur. Id optime peragitur cataplasmate ex ſpeciebus emollientibus cum antiſepticis, ut ſeminibus lini, floribus chamomillæ, mica panis, pulvere cort. peruv. & aceto. Addere iis vero ſimul poteris fermentum panis, theriacam, cepam, ſi carbunculus flaccidus, minimeque dolorificus fuerit. Aperto carbunculo applica cort. peruv. myrrham, camphoram, & ſana ſecundum chirurgiæ regulas.

§. 16.

§. 16.

De diæta in peste.

Regimen in peste esse debet idem, ac in febribus putridis. In genere recommendanda inprimis sunt acida, animi tranquilitas, vita sobria, levis exercitatio corporis, mundities, aer liber purus, cubiculorum aeris frequens renovatio vapore aceti camphorati, fumo baccarum juniperi, pulveris pyrii, sulphuris. Vitanda e contrario omnia cruda, lardum, caro suilla, anguillæ, caro salita & fumo indurata, allium, cepa, abusus spiritus vini *a*), frigus, calor, libido, animi commotiones fortiores, terror & ira-

a) Crediderunt nonnulli se spiritu vini tanquam antiseptico fortissimo præmunire posse contra pestis contagium. Verum ea tamen multi mortui sunt observante Cel. *Schreiber*, cum enim sanguinem inflammat spiritus vini, augere in plurimis effectus miasmatis pestilentialis debet.

ira: periculoſior enim peſtis poſt iram ingentem & terrorem exorta.

Debilibus & reconvaleſcentibus multum levaminis adfert vinum aqua temperatum.

§. 17.

Monita practica.

1. Stimulantia præſervative ſumpta peſtem potius accerſunt, quam arcent; Nam in quamplurimis ſubjectis præſertim ſanguineis & cholericis ſanis inflammare ſanguinem, & inde alios morbos generare ſolent.

2. Cum adeo neceſſaria criſis in peſte ſit levis ſudor, omni opera promovendus ille eſt. Nocent vero tincturæ & eſſentiæ bezoardicæ, ſalia volatilia, & olea ætherea ab omni ævo in hunc ſcopum laudata, quia non cuivis corporis conſtitutioni adaptæ ſunt, & ſi quem ſervarunt, non ſuo auxilio, ſed ægri ipſius robo-

robore ſervarunt. Hinc in epidemia Coronenſi anni 1718 aperte fatetur Cel. *Albrich* plures cum, quam ſine medicina eſſe mortuos. Exulenda igitur ſunt in peſte plurima alexipharmaca, nimio enim ſudore totum corpus plus inflammatur, natura turbatur, debilitatur, bubones annotante *Sydenhamo* a) ſæpe retropelluntur, cum conſequente morte. Et multi præſertim calidioris temperamenti juvenes conficiuntur cum phrenitide & petechis b). Nocet etiam opium tam ut remedium prophylacticum, quam curativum, opium enim inflammat & gangrænam promovet c).

3 Cave buboni diſcutientia applicare, conducunt potius ſola emollientia. Emollitus is, ſi non ſponte rumpat, potius

a) *Sydenham* L. C. pag. 70.

b) *Chenot* L. C pag. 96.

c) *Fralles* de uſu opii pag. 156.

tius incisione eum aperiatur, quam corrodentibus, quia corrodentia sæpe quid gangrænosi effecere. Ante perfectam maturationem vero ne aperias ipsum, sæpe enim alias fistulosus redditus est.

4. Anonæ penuriæ quantum licet præveniendum est tempore pestis, nam ex concursu morborum ex fame natorum cum peste non solum morbus periculosior succedit, verum etiam corpora humana ad suscipiendum miasma pestilentiale proniora facit alimentorum defectus.

5. Quia ex præcedentibus abunde patet, quod singularis corporis uniuscujuscunque individuorum singulorum præsertim inter divites quia etiam divites non semper habentbonos humores, dispositio, aerisque crasis ex toto perspecta nobis semper non sit, miasma pestilentiale pariter diversis circumstantiis & modis diversum in inficienda & propaganda peste appareat, nec non incerti semper maneamus, an nonnunquam quædam ad nos ex Turcia adlatæ merces infectæ aere satis purifica-

tæ,

tæ, vel quia fortiter inclusæ vere contagiosæ existant; semper præcautio quædam ratione hominum vel rerum ex infectis locis ad nos advenientium præprimis temporibus urgentioribus pestilentialibus servanda erit, e contra reformidanda etiam minis longa quarantæna.

EX TYPOGRAPHIA BAVMEISTERIANA.

ERRATA.

In Titulo linea 3. *loco* Transylvania *lege* Transylvani. *In Præfat. pag.* V. *l.* 20. Lineus lineas; & *pag.* VIII. *l.* 3. cestituit — constituit. *pag.* 3. *l.* 2. rit — erit, & *l.* 10. prtrida — putrida. *p.* 4. *l.* 16. 53 — 59; & *l.* 19. *loco* 47. p. 284. *pone* Tom. 54. p. 74. *ibid. l.* 22. *dele* & Tom 54. p. 74. *p.* 11. *lin. penult.* concertratæ — concentratæ. *p.* 13. *l.* 6 scyrhum *lege* scirrhum. *p.* 16. *l.* 11. mitios — mitior. *p.* 17. *l. ult.* Cniçoinau — Chicoinau. *p.* 19. *l.* 22. viginti quatuor. — viginti. *p.* 20. *l.* 21. de peste Aleppensi — the natural history of Aleppo. *p* 21. *l.* 24. parolides — parotides. *p.* 30. *l.* 7. dominio — dominii. *p.* 33. *l* 18 minima fames — minimus fomes. *p.* 39. *l.* 21. *post* absque noxa *adde* aliquoties. *p.* 40 *l* 20. quid — apud. *p.* 41. *l.* 13. tarduis — tardius. *p.* 45 *l.* 14 & 24 Mackenzie — Russel. *p.* 46. *l.* 7. sponadica — sporadica. *p* 50. *l.* 21. hæmorrhargiæ — hæmorrhagiæ. *p.* 52. *l. penult.* atquæ — atque. *p.* 60. *l.* 21. morbilos — morbillos. *p.* 62. *l.* 11. ægro — ægri; & *l.* 13. *post* agitantur *adde* & subito pereunt. *p* 68. *l. ult.* oriundis — oriundus. *p.* 70 *l.* 9. sive — fere; & *l.* 18 §. 6. — § 13. *p.* 73 *l.* 6. eadem — eodem *p.* 76. *l.* 1. comminus — cominus *p* 77. *l* 1. cortium — corticem. *p.* 78 *l.* 1. § 7. — § 14. *p.* 79. *l.* 13. succuremus — succurramus. *p.* 95. *l.* 1. *dele* eum.